

การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสังคมไทย Communication for Climate Change Adaptation in Thailand

สุกัญญา เสรีนนท์ชัย¹

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Sukanya Sereenonchai¹

Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University

(Received: June 18, 2018; Revised: December 15, 2018; Accepted: December 18, 2018)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสังคมไทย รวมถึงแสวงหากรอบความคิดและเสนอกลวิธีการสื่อสารเพื่อการปรับตัวที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึกผู้เกี่ยวข้อง และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมชุมชนที่มีการปรับตัว ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า กรอบความคิดการสื่อสารการปรับตัวที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย คือ กรอบปัญหา-แนวทางแก้ไข ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน คือ 1) ระบุประเด็นสื่อสาร 2) ระบุข้อมูลเกี่ยวข้อง 3) กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร 4) ทหารือกับผู้เกี่ยวข้อง 5) ประเมินแนวทางการสื่อสาร 6) ออกแบบการสื่อสาร 7) ปฏิบัติการสื่อสาร 8) ติดตามผลการสื่อสาร และ 9) ประเมินผลการสื่อสาร ผู้สื่อสารควรเข้าใจวิถีชาวบ้าน มีประสบการณ์การทำงานพัฒนาชุมชน เริ่มประเด็นการสื่อสารจากสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยอยู่แล้ว เลือกใช้สื่อได้หลากหลายตามบริบทการสื่อสารของชุมชน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของข้อมูลร่วมกันและเห็นประโยชน์ที่จะได้รับ เน้นกระบวนการสื่อสารแบบปรึกษาหารือเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันถึงความเสี่ยง วัตถุประสงค์การปรับตัว และแนวทางดำเนินการรวมถึงให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

คำสำคัญ: 1) การสื่อสารการปรับตัว 2) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 3) สังคมไทย

Abstract

This research aims to analyze and synthesize the body of knowledge, including to seek the conceptual framework and to propose the appropriate communication strategies for climate adaptation among Thai society. The data collection employed qualitative methods: documentary research, in-depth interview and non-participatory observation. The key findings showed that the conceptual framework for communicating climate adaptation in Thailand was the problem-solution framework consisting of 9 steps: 1) identify communication issue/topic; 2) identify related information; 3) identify target audiences; 4) consult with stakeholders; 5) assess communication practices; 6) devise communication; 7) implement communication; 8) monitor the communication results; and 9) assess the communication results. The key communicators should understand the ways of living of local people and have experiences in community development. The initial messages of communication should be familiar with the local people and link with their daily activities. Various types of the communication channel can be utilized and in line with the local communication contexts in order to enhance mutual feelings of information ownership and realization of the benefits. The communication adaptation processes should be consultative to promote mutual understanding of risk, adaptation goals and adaptation options and pay attention to local participation.

Keywords: 1) Communicating Climate Adaptation 2) Climate Change 3) Thai Society

¹ Email: sukanya.ser@mahidol.ac.th

บทนำ (Introduction)

จากการเพิ่มขึ้นของปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้นในสังคม การปรับตัว (Adaptation) เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยลดผลกระทบที่ผู้คนจะได้รับจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ขณะที่คนไทยส่วนหนึ่งยังไม่ค่อยสนใจเรื่องผลกระทบและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมากนัก (Tantrakarnapa and Kliengchuay, 2015, p. 121) ทั้งนี้ การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการปรับตัวของคนในสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสังคมไทย ตลอดจนแสวงหากรอบความคิดและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการปรับตัวที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย จะช่วยให้คนไทยเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดความตระหนักในการปรับตัว รวมถึงเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพื่อเป็นแนวทางประกอบการวางแผนระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อก้าวสู่การเป็นสังคมที่มั่นคงและยืดหยุ่นต่อความเสี่ยงจากภูมิอากาศ (Climate Resilience Society)

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objectives)

1. วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้การสื่อสารการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสังคมไทย
2. เสนอกรอบความคิดและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Concepts and Theory)

การสื่อสารด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1990 ส่วนการสื่อสารด้านการปรับตัวเกิดขึ้นในช่วงสิบปีต่อมา การสื่อสารในประเด็นนี้เกิดขึ้นจากสภาพในสังคมที่ได้รับผลกระทบและมีการตอบสนองต่อนโยบาย การวางแผน การปฏิบัติที่เพิกเกิดการรับรู้และการพูดถึงในวงกว้างมากขึ้น และมีการศึกษาเรื่อง

การสื่อสารการปรับตัวปรากฏชัดเจนขึ้น (Moser, 2014, p. 3) จากการประมวลข้อมูลความรู้ในต่างประเทศ สามารถสังเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้องและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประกอบด้วย 4 แนวคิด ได้แก่

1. การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ข้อควรคำนึงถึงในการสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบและการตอบสนองต่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ คือ 1) เน้นผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่นและในช่วงเวลาอันใกล้ เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนมีส่วนเกี่ยวข้อง และกำลังจะได้รับผลกระทบในอีกไม่นาน 2) เชื่อมโยงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับประสบการณ์จากความเสี่ยงของสภาพอากาศ โดยเน้นสื่อสารการปรับตัวที่บุคคลสามารถดำเนินการได้เอง เชื่อมโยงกับผลกระทบที่ควรได้รับการจัดการในระดับสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพผลกระทบชัดเจนขึ้น 3) ทำให้ทางเลือกการปรับตัวชัดเจนขึ้น โดยเน้นนำเสนอแนวทางปรับตัวที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ง่ายและเกี่ยวข้องกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น 4) ทำให้เห็นภาพว่า การปฏิบัติของแต่ละบุคคลสามารถทำให้เกิดความแตกต่างในการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้น การสื่อสารที่เน้นวัตถุประสงค์และผลลัพธ์จากมาตรการเฉพาะสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างความรู้สึกร่วมในการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ พร้อมทั้งช่วยกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวได้ การสื่อสารที่เป็นประโยชน์จำเป็นต้องครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนและการลดต้นทุนจากการปรับตัวในอนาคตอีกด้วย

สำหรับแนวทางการใช้ภาษาเกี่ยวกับการปรับตัวนั้น เพื่อให้คำว่าปรับตัวเป็นคำที่คุ้นเคยใกล้ชิดกับคนในชุมชน ควรอธิบายถึงวิธีการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมแทนการพูดถึงเฉพาะคำว่าปรับตัวเท่านั้น ควรวางกรอบของคำนี้ให้สอดคล้องหรือเชื่อมโยงกับการวางแผนเพื่อการตัดสินใจหรือให้เกิดการรับผิดชอบโดยตรงและเกี่ยวกับการจัดการความไม่แน่นอน ใช้ภาษาที่เชื่อมโยงกับค่านิยมของผู้ฟัง/กลุ่มเป้าหมาย ตระหนักถึงและเข้าใจการใช้คำที่แตกต่างกันในบริบทของผู้คนที่ต่างกัน ในส่วนของ การสื่อสารทางเลือกการปรับตัว ควรทำให้เห็นภาพ

ชัดเจน ยกตัวอย่างประสบการณ์การปรับตัวในอดีตหรือประสบการณ์จากพื้นที่อื่นซึ่งมีวิธีการปรับตัวเหมือนกัน เพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและการจินตนาการกับแนวคิดการปรับตัวแบบใหม่ และความรู้สึกถึงความต่อเนื่องของการเปลี่ยนแปลง ทำให้เห็นภาพชัดเจนถึงวิธีการจัดการหรือการปฏิบัติและระยะเวลาดำเนินการท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สื่อสารต้นทุนและประโยชน์ที่จะได้รับของแต่ละทางเลือกของการปรับตัว เสนอทางออกหลากหลายเพื่อให้บรรลุถึงผลลัพธ์ที่ตั้งใจไว้ เน้นให้เห็นว่าการออกกฎระเบียบเกี่ยวกับทางเลือกการปรับตัวเกี่ยวกับความรับผิดชอบทั่วไปของผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่อย่างไร ใช้กระบวนการปรึกษาหารือ อภิปรายเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันถึงความเสี่ยงวัตถุประสงค์การปรับตัวที่กำหนดไว้ และแนวทางดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงทางเลือกการปรับตัว การมีส่วนร่วมของคนในสังคมเกี่ยวกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่วนมากเน้นการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องกลุ่มเล็ก ซึ่งจะมีประสิทธิภาพในการเพิ่มความรู้และสนับสนุนการสนทนาแลกเปลี่ยนในรายละเอียด

2. การสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอน ผู้ส่งสารหรือผู้เผยแพร่ข้อมูลวิทยาศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพควรเป็นผู้ที่สามารถนำเสนอข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ที่จำเป็นสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้รับฟังข้อมูลข่าวสารนั้นได้ มีความสามารถในการระบุข้อมูลที่เกี่ยวข้องมากที่สุด สรุปได้อย่างกระชับชัดเจน ขณะที่นักปฏิบัติด้านการสื่อสารและด้านสังคมควรประเมินความเชื่อและค่านิยมของสังคม เสนอรูปแบบการสื่อสารบนหลักฐาน กระบวนการและการประเมินการปฏิบัติ จากนั้นนักออกแบบโครงการ/กิจกรรมเป็นผู้นำกระบวนการเพื่อให้แน่ใจว่า มีการหารือและเกิดความเข้าใจร่วมกัน เกิดการถ่ายทอดข้อมูลอย่างเหมาะสมและผู้กำหนดนโยบายได้รับฟังเสียงที่แตกต่างกันของคนในสังคม ส่วนการสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอนสู่สาธารณะมี 2 แนวทาง คือ เน้นการสื่อสารสองทางในเชิงวิเคราะห์ และเชิงประสบการณ์ การนำเสนอข้อมูลด้วยตัวเลขและความเป็นไปได้/ความน่าจะเป็นของข้อเท็จจริงจะช่วยให้การสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอนมีความชัดเจนมากขึ้น

3. การสื่อสารความเสี่ยง สามารถประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและชุมชนเป็นฐาน มีผู้นำการเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวที่สามารถทำได้จริง โดยสื่อที่พบว่ามีผลมากในการสื่อสารคือ สื่อกิจกรรม การใช้แผนภูมิ/แผนภาพ ควรมีขนาดใหญ่สังเกตเห็นได้ง่าย ติดตั้งไว้อย่างถาวรและมีรูปภาพประกอบ การประชุมเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารได้ รวมถึงผู้เกี่ยวข้องควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารความเสี่ยงด้วย ตัวอย่างแนวทางการสื่อสารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพคือ เลือกผู้ส่งสารที่เหมาะสม มีทักษะการสื่อสาร ข้อมูล/เนื้อหาควรเป็นเชิงบวก ถูกต้อง เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม วิธีการที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ การเรียนรู้สองทางหรือเรียนรู้ทางสังคมและการมีส่วนร่วมของสื่อ

4. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ควรสัมพันธ์กับการถ่ายโอนภาวะผู้นำ การจัดการและการเข้าถึงอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย อยู่บนพื้นฐานของวิธีการสื่อสารสองทางและการมีประสิทธิภาพสูงสุดในกระบวนการตรวจสอบ ประเมินและเปิดเผยประเด็นหลัก พร้อมทั้งให้แน่ใจว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นกระบวนการสื่อสาร นอกจากนี้ มีกลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้ในการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ กลยุทธ์อำนวยความสะดวก เน้นให้ผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันอภิปรายประเด็นปัญหาและร่วมกันค้นหาทางออก กลยุทธ์ให้การศึกษาซ้ำ เน้นให้การศึกษาแก่ผู้เกี่ยวข้องในประเด็นนั้น ทางเลือกและการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้น กลยุทธ์เชิงโน้มน้าว เน้นการจูงใจผู้เกี่ยวข้องให้เปลี่ยนแปลง กลยุทธ์เชิงอำนาจและบังคับ เน้นการบังคับผู้เกี่ยวข้องให้เปลี่ยนแปลง และกลยุทธ์ผสม เน้นการผสมผสานกลยุทธ์ข้างต้นและใช้ในเวลาแตกต่างกันระหว่างกระบวนการการเปลี่ยนแปลง

ในสังคมไทย มีพัฒนาการการสื่อสาร การปรับตัวที่สืบเนื่องจากการให้ความสำคัญในระดับนานาชาติต่อเรื่องผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อมวลมนุษยชาติ และการปรับตัวเพื่อเตรียมพร้อมและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสื่อสารการปรับตัวในเชิงนโยบาย

จากหน่วยงานภาครัฐเน้นแผน/ยุทธศาสตร์ตามหน้าที่รับผิดชอบของหน่วยงาน สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารความเสี่ยงและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในสังคมไทยยังพบไม่มากนัก เช่น การพัฒนากลไกสนับสนุนการปรับตัวขององค์กรชุมชนนาร่อง 10 โครงการ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดย มูลนิธิสายใยแผ่นดิน ระหว่างปี พ.ศ. 2552-2554 (Panyakul, 2013, p. 24) โดยมีขั้นตอนการดำเนินโครงการ 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) สร้างความตระหนักและการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) วิเคราะห์ภัยและความเสี่ยง 3) ออกแบบการปรับตัว ตามบริบทพื้นที่และความต้องการของชุมชน และ 4) ดำเนินกิจกรรมการปรับตัวในลักษณะของการทดลองและสรุปบทเรียน การวิจัยเรื่องความเปราะบาง การสื่อสารความเสี่ยง และการปรับตัวของเกษตรกรในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในเขตอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา โดย Kasemsap, Panichakarn, and Bilmanoch (2012, p. 71) ได้พัฒนารูปแบบการสื่อสารความเสี่ยงแก่เกษตรกร เพื่อสร้างการรับรู้ ความตระหนักและจิตสำนึกในการจัดการน้ำของเกษตรกร ในประเด็นความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เศรษฐกิจและสังคม กระบวนการวิจัยได้พัฒนาและใช้สื่อเพื่อให้ความรู้แก่เกษตรกร ได้แก่ สื่อบุคคล (วิทยากร) เกมส์ การ์ตูน และใช้เกมส์เพื่อศึกษาแนวทางปรับตัว การศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของชุมชนเกษตรกรไทย โดย Sereenonchai (2014, p. 126) พบกลยุทธ์สำคัญ คือ 1) มีผู้นำทางความคิดเป็นคนหลักในการสื่อสารการปรับตัว 2) สื่อสารประสบการณ์ ทางเลือกการปรับตัว และความรู้วิทยาศาสตร์ด้านสภาพภูมิอากาศ เพื่อสนับสนุนการสื่อสารการปรับตัวให้มีประสิทธิภาพ

3) ใช้สื่อผสม/เชิงบูรณาการเพื่อสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมสาธารณะ เพื่อสื่อสารทางเลือกการปรับตัวให้นำไปใช้ได้จริง 4) มีองค์กรเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการสนับสนุนการสื่อสารการปรับตัว และ 5) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการสื่อสารการปรับตัว ขณะที่ประเด็นการปรับตัวยังไม่ใช่ประเด็นหลักในการนำเสนอของสื่อมวลชน

วิธีดำเนินการ (Methods)

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากการค้นหาในฐานข้อมูลออนไลน์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและผ่านการควบคุมคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer-Review) ได้แก่ ฐานข้อมูล Communication and Mass Media Complete, JSTOR, NewsCenter, SAGE Journals Online, ScienceDirect, SCOPUS, SpringerLink, Wiley Online Library และจากเอกสารที่เป็นข้อมูลในระดับชาติ - นานาชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2547-2559 ระบุนักผู้แต่งซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์และศึกษาวิจัย/เขียนผลงานทางวิชาการเผยแพร่ในด้านนี้ 74 รายการ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตัวแทนนักวิชาการ/นักวิจัย (5 คน) องค์กรพัฒนาเอกชน/ภาคประชาสังคม (13 คน) ภาคสื่อมวลชน (1 คน) หน่วยงานภาครัฐในส่วนกลาง (1 คน) ทั้งสิ้น 20 ราย และ 3) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory Observation) โดยสังเกตวิธีการสื่อสาร ผู้ส่งสาร สื่อ สาร ผู้รับสาร ในช่วงที่มีกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการปรับตัวของคนในพื้นที่ศึกษา 10 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่นำร่องโครงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ดังรายละเอียดในตาราง 1) โดยมีการตรวจสอบสามเส้า ทั้งในด้านวิธีวิจัย ด้านแหล่งข้อมูล แหล่งเวลา และผู้วิจัย

ตาราง 1 พื้นที่นำร่องโครงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 10 แห่ง

โครงการ	ประเด็นการปรับตัว
1. โครงการสนับสนุนข้อมูลพยากรณ์ภูมิอากาศสำหรับเกษตรกรปลูกข้าว เพื่อรับมือกับความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ อำเภอเลิงนกทา อำเภอบากเรือ จังหวัดยโสธร	เกษตร (ข้อมูลสภาพอากาศท้องถิ่น)
2. โครงการนำร่องด้านการเกษตรในการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	เกษตร (น้ำท่วม)
3. โครงการทดลองทำนาหยอดแบบโดว์ร่องเพื่อปรับตัวรับมือกับความแปรปรวนของสภาพอากาศ (อำเภอสนมชัยเขต อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา)	เกษตร (ภัยแล้ง)
4. โครงการพัฒนาการปลูกข้าวพื้นบ้านในพื้นที่นาหลังน้ำท่วม ชุมชนท่าช้าง ตำบลพนาสูง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	เกษตร (พันธุ์ข้าว)
5. โครงการส่งเสริมการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากภาวะแปรปรวนของสภาพอากาศ กลุ่มองค์กรชาวบ้านบัวใหญ่บัวลาย จังหวัดนครราชสีมา	การจัดการน้ำ (ปลูกข้าว)
6. โครงการทางเลือกพืชอาหารแบ่ง (พืชหัวใต้ดิน) เพื่อความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา	ความมั่นคงด้านอาหาร
7. โครงการคลังอาหารสำรองในชุมชนเพื่อความมั่นคงด้านอาหารภายใต้ภาวะการผันผวนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่	ความมั่นคงด้านอาหาร
8. โครงการนำร่องการปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงบ้านมดตะนอย: ชุมชนกับการจัดระบบเฝ้าระวังสภาพภูมิอากาศและเตือนภัยทางทะเล อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง	เตือนภัย (ประมง)
9. โครงการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวชุมชนบนดอยรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของชุมชนบนดอยแม่วีน อำเภอแม่วีน จังหวัดเชียงใหม่	เตือนภัย (ดินถล่ม)
10. โครงการสนับสนุนเมืองในการรับมือกับความผันผวนและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เทศบาลนครเชียงราย	เมือง

ผลการศึกษา (Results)

การสังเคราะห์องค์ความรู้การสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ใช้กระบวนการสังเคราะห์โดยรวม เปรียบเทียบข้อมูลและความคิดเห็นที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล จากการทบทวนวรรณกรรมและการวิจัยเอกสาร เพื่อประเมินความเหมาะสมของความรู้ที่ตรงกับบริบทสังคมไทย นำมาสู่การสังเคราะห์กรอบความคิดและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ดังนี้

1. กรอบความคิดการสื่อสารการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีลักษณะเดียวกันกับการที่ชุมชนเผชิญกับปัญหา (ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ) และค้นหาแนวทางแก้ไข (การปรับตัว)

สอดคล้องกับกรอบความคิดการสื่อสารคือ กรอบปัญหา-แนวทางแก้ไข (Problems - Solutions Framework) (Young, 2014, p. 15) ซึ่งมี 4 ขั้นตอนหลัก (9 ขั้นตอนย่อย) ได้แก่

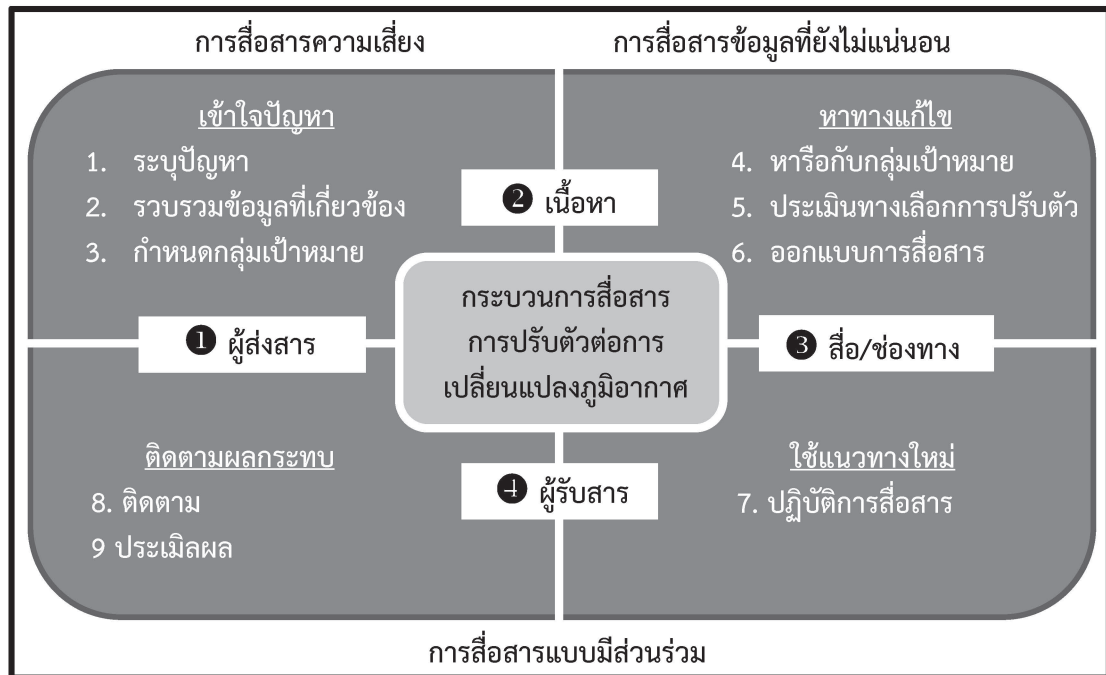
ขั้นตอนหลักที่ 1 เข้าใจปัญหา คือ 1) ระบุประเด็นสื่อสาร 2) ระบุข้อมูลเกี่ยวข้อง 3) กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร **ขั้นตอนหลักที่ 2** หาทางแก้ไข คือ 4) ท้าทายกับผู้เกี่ยวข้อง 5) ประเมินแนวทางการสื่อสาร 6) ออกแบบการสื่อสาร **ขั้นตอนหลักที่ 3** ใช้แนวทางใหม่ คือ 7) ปฏิบัติการสื่อสาร **ขั้นตอนหลักที่ 4** ติดตามผลกระทบ คือ 8) ติดตามผลการสื่อสาร และ 9) ประเมินผลการสื่อสาร

ในระหว่างการสื่อสารการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการสื่อสารประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การสื่อสารความเสี่ยง การสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอน และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เมื่อผนวก

กับองค์ประกอบการสื่อสารตามแนวคิดการสื่อสาร (Berlo, 1970, p. 2) ได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหา สื่อ/ช่องทาง และผู้รับสาร/คนในชุมชน จึงสามารถสรุป

กรอบความคิดในการดำเนินการสื่อสารการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทยได้ ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบความคิดการสื่อสารการปรับตัวที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย

2. กลวิธีการสื่อสารการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย

จากการประมวลข้อมูลและความคิดเห็นจากการวิจัยเอกสาร สังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า จุดเริ่มต้นของเทคนิคการสื่อสารการปรับตัวให้สำเร็จ คือ การเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมควรสื่อสารให้เรื่องราวนั้นสะดุดความสนใจของกลุ่มเป้าหมายและรับฟังเรื่องราวนั้น เป็นเนื้อหาที่มีความสอดคล้องกันในทุกแง่มุม เนื้อหาที่มีประสิทธิภาพควรสร้างขึ้นจากสภาพทางจิตใจที่เป็นอยู่ของกลุ่มเป้าหมาย โดยทำให้สาเหตุ ผลกระทบและแนวทางแก้ไขที่ยังไม่เห็นเด่นชัดให้เป็นที่ประจักษ์อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่มีผลต่อการลงมือปรับตัวควรทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เราต้องก้าวข้ามไปได้ (Moser, 2014, p. 13) เทคนิคที่จะทำให้เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้รับความสนใจในระหว่างการสนทนากลุ่มคือ กำหนดกรอบเนื้อหาสะท้อนให้เห็นสาเหตุของปัญหา ผู้รับผิดชอบ และสิ่งที่ควรดำเนินการ (Nisbet, 2009, p. 22) ทั้งนี้

การกำหนดกรอบการสื่อสารควรเป็นกรอบในระยะยาว ซึ่งกรอบการสื่อสารที่เพียงพอและมีประสิทธิภาพจะช่วยให้ผู้รับสารเชื่อมโยงเรื่องราวกับค่านิยมคติประจำใจและบรรทัดฐานทางสังคมได้ ในส่วนนี้นำเสนอผลการสังเคราะห์กลวิธีการสื่อสารตามองค์ประกอบขั้นพื้นฐานในกระบวนการสื่อสารการปรับตัว ได้แก่ ผู้สื่อสาร (ผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร) เนื้อหา/ข้อมูล และสื่อที่ใช้ในกระบวนการปรับตัว

2.1 ผู้สื่อสารในกระบวนการปรับตัว

แกนนำหรือผู้ประสานงานที่จะดำเนินการสนับสนุนการปรับตัวของคนในชุมชนควรมีบุคลิกพื้นฐาน คือ เป็นมิตรและเข้าใจวิถีชีวิตชาวบ้าน เข้าใจโครงสร้างของระบบสังคมนั้นอย่างถ่องแท้ เพราะค่านิยมและระเบียบทางสังคมที่มีอยู่เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการสื่อสารให้ประสบความสำเร็จ ประกอบกับเป็นผู้มีประสบการณ์การทำงานส่งเสริมด้านการพัฒนาชุมชน เช่น ส่งเสริมอาชีพตามวิถีชาวบ้าน สุขภาวะ ยังช่วยให้มีความเข้าใจบริบทของชาวบ้านดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ควรได้รับการเสริมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โลกร้อน

เพื่อให้สามารถอธิบาย สื่อสารด้วยถ้อยคำที่เข้าใจง่าย กับคนในชุมชน รวมถึงผ่านการฝึกฝน สิ่งสม ประสพการณ์การจัดเวทีชุมชน เพื่อให้มีทักษะในการ ดำเนินกระบวนการกลุ่ม จับประเด็นสำคัญได้ มีทักษะ การเป็นวิทยากรกระบวนการ กระตุ้นให้คนในชุมชน เกิดการพูดคุย แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยน ประสพการณ์ร่วมกัน นอกจากนี้ แขนงหรือ ผู้ประสานงานต้องตระหนักถึงความเชื่อของคนใน ชุมชน ดังตัวอย่างกรณีชุมชนมุสลิม มีความเชื่อทาง ศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เชื่อว่าถ้าองค์อัลเลาะห์ บอกว่าฝนจะตก ฝนก็จะตก ถ้าพระเจ้ากำหนดให้เป็น เช่นใด ก็ต้องเป็นตามนั้น ไม่สามารถไปขัดพระเจ้าได้ ดังนั้น ชาวบ้านต้องปรับวิถีชีวิตของตนเองตาม ที่องค์อัลเลาะห์กำหนด

กลุ่มคนหลักที่ดำเนินการสนับสนุนการปรับตัว ร่วมกับชุมชนต้องเข้าใจ เข้าถึงวิถีชีวิตชุมชน และปรับ รูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตนั้น เช่น ชุมชนชาวสวนคลองจินดา และชุมชนบ้านมดตะนอย สะดวกในช่วงบ่ายมากกว่าช่วงเช้า ดังนั้นในการลงพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย หรือ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เวทีระดมความคิดเห็น ต่าง ๆ จะต้องเลือกช่วงเวลาที่บ้านสวนสะดวกที่สุด ค่อนข้างย่น้อยที่สุด กล่าวคือ ในช่วงเวลาเช้ามืดถึง ช่วงบ่าย ๆ จะเป็นช่วงเวลาที่บ้านสวนคลองจินดา แทบทุกรายดำเนินกิจกรรมอยู่ในสวน ไม่ว่าจะเป็น การดูแลต้นไม้ รดน้ำ ใส่ปุ๋ย ให้อาหาร การเก็บผลผลิต หรือแม้แต่การคัดและบรรจุผลผลิตเพื่อส่งขาย เช่นเดียวกับชุมชนประมงบ้านมดตะนอย ที่จะเตรียม ออกเรือตั้งแต่ช่วงบ่ายแก่ ๆ และจะกลับจากการ ประมงในช่วงสายของวัน และพักผ่อนจนถึงช่วงเที่ยง

นอกจากนี้ กลุ่มคนหลักดังกล่าวควรปรับเปลี่ยน ยึดหยุ่นงานเชิงพื้นที่ให้สอดคล้องกับงานพัฒนาเดิม ของชุมชน เพื่อไม่ให้เป็นการรบกวนแก่ผู้นำชุมชนและ แขนงชาวบ้านที่มีหลายตำแหน่งที่เข้าร่วมโครงการ และเป็นการได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ในการดำเนิน โครงการเรื่องการปรับตัวซึ่งต้องการการมีส่วนร่วม ของผู้นำชุมชนและแกนนำเกษตรกรจะต้องปรับเปลี่ยน ให้อึดหยุ่นและสอดคล้องกับงานพัฒนาเดิมของชุมชน โดยเพิ่มสาระทางวิชาการเพื่อเตรียมรับมือภาวะ อากาศแปรปรวนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน มากขึ้น เช่น งานพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล

(อบต.) ที่จะต้องมีการสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค พื้นฐาน การส่งเสริมด้านอาชีพในชุมชนเป็นประจำ อยู่แล้ว ทางทีมวิจัยสามารถเชื่อมโยงปัญหาโลกร้อน ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับ ภาวะความเสี่ยงเรื่องน้ำท่วม ผลกระทบต่ออาชีพ ในพื้นที่ได้ เพื่อให้ผู้นำชุมชนได้ร่วมกันระดมความคิดว่า หากจะต้องเตรียมรับมือกับผลกระทบจากการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในอนาคต เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง จะต้องวางแผนหรือจัดเตรียมระบบ สาธารณูปโภค หรือการสนับสนุน การป้องกันและ แก้ไขผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างไร ทั้งนี้ การตั้ง ประเด็นคำถามให้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านช่วยกันคิด ในเรื่องที่เป็นภารกิจที่คนเหล่านั้นจะต้องมีส่วนร่วม ในการดำเนินการอยู่แล้ว ทำให้ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งประโยชน์ต่อชุมชนในการเตรียมรับมือแก้ไขปัญห ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และประโยชน์ต่อโครงการวิจัย

2.2 เนื้อหา/ข้อมูลที่ใช้ในกระบวนการปรับตัว

กระบวนการทำความเข้าใจกับชุมชนในประเด็น ที่ต้องการสื่อสาร ควรเริ่มต้นการทำงานจากความ สันใจหลักของชุมชนและสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยอยู่ก่อน แล้ว เช่น ในโครงการปรับตัวบ้านมดตะนอย ซึ่งต้องการ ทำความเข้าใจร่วมกับคนในชุมชนถึงเรื่องการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การเตือนภัย และการ จัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน สิ่งสำคัญคือจะต้อง ทำให้ชุมชนเข้าใจถึงความหมายของสิ่งที่เราต้องการ สื่อสารก่อน เพราะโดยทั่วไปชุมชนไม่ทราบว่าจะ ไร คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่ชุมชน สามารถให้รายละเอียดได้ว่า อากาศโดยรวมในแต่ละ เดือนของแต่ละปีเป็นอย่างไร และโดยประสพการณ์ นั้นแตกต่างจากอดีตของแต่ละคนอย่างไร ขณะที่ การให้ความรู้โดยตรง เช่น ข้อมูลเชิงวิชาการ ตัวเลข สถิติเหล่านี้ จะสามารถทำให้คนในชุมชนส่วนน้อย เข้าใจได้ แต่มักจะไม่สามารถเชื่อมโยงกับกิจกรรม ในวิถีชีวิตของตนเองได้ ดังนั้นสิ่งสำคัญคือจะต้องทำให้ ชุมชนสามารถจินตนาการและเชื่อมโยงประเด็น ดังกล่าวเข้ากับกิจวัตรใกล้ตัวได้ เช่น การเชื่อมโยง สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปเข้ากับการประกอบ อาชีพ การดำรงชีวิตของชุมชน เมื่อชุมชนสามารถ จินตนาการและเห็นถึงความเชื่อมโยงแล้วก็จะสามารถ ให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ได้ เช่น การให้ข้อมูลลักษณะอากาศที่กำลังเปลี่ยนแปลง

สิ่งที่ชุมชนเผชิญอยู่ในปัจจุบัน และสิ่งที่ชุมชนคาดหวังจะสามารถตั้งรับปรับตัวได้โดยตนเอง เป็นต้น

เพราะข้อมูลดังกล่าวจะถูกนำมาใช้สำหรับทำความเข้าใจกับสภาพปัญหาและกำหนดกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน ส่งผลในการสร้างความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ เนื่องจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทำงานร่วมกัน จึงง่ายสำหรับหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับการแก้ปัญหาตามความต้องการของชุมชน และส่งผลให้การทำงานเชิงพื้นที่ (Area-Based) และใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือ เช่น การบันทึกข้อมูลสภาพอากาศ โดยให้ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้บันทึกโดยตรง และจัดให้มีกระบวนการปรึกษาหารือในแต่ละเดือน สิ่งเหล่านี้ทำให้ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเกี่ยวกับสภาพอากาศ และเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้คนที่เก็บข้อมูลได้มีการแลกเปลี่ยนและปรึกษาหารือร่วมกันภายในชุมชน

การปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนท้องถิ่นในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในปัจจุบันจะต้องดำเนินการในลักษณะของมาตรการเชิงรุกมากขึ้น และควรดำเนินการโดยผสมผสานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมโครงการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืนอื่นในชุมชน เพื่อให้เกิดผลเกื้อกูลกันทางปฏิบัติ และเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ เนื่องจากในกระบวนการสื่อสารมีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงถึงคำศัพท์/ข้อมูลเชิงวิชาการ และความเสี่ยงที่ชุมชนเผชิญ ซึ่งผู้ประสานงานหลักโครงการได้ให้ตัวอย่างเทคนิคการสื่อสารประเด็นดังกล่าวไว้ดังนี้

1) การอธิบายคำว่า “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”

ถามชาวบ้านว่า ฝนตกตามฤดูไหม อากาศ ลมเหมือนเดิมไหม เหมือนหรือต่างจากสมัยก่อนอย่างไร (พร้อมกำหนดช่วงเวลาคร่าว ๆ เช่น สมัยยังเรียนมัธยม) ชาวบ้านก็จะเปรียบเทียบ และสะท้อนความรู้สึก การรับรู้ ประสบการณ์ของตนได้ เช่น “ย้อนไปสมัยที่ยังเด็ก เวลาไปโรงเรียน หน้าฝน ฝนมาช่วงไหน เราต้องทำอะไรบ้าง ตอนนั้นบ้านเรามีต้นไม้ไหม มีความอุดมสมบูรณ์ไหม แล้วตอนนี้เปลี่ยนไปไหม เปลี่ยนไปอย่างไร ชาวบ้านต้องเปลี่ยนอะไรบ้างไหม”

2) การอธิบายคำว่า “การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ”

คำว่า ปรับตัว ใช้คำว่า ปรับเปลี่ยนตัวเองไปอย่างไร เปลี่ยนอะไรบ้างไหม หรือว่า เรื่อย ๆ ไปตามแบบเดิม ๆ

หากพูดคำว่า การปรับตัว เดิมชาวบ้านยังไม่ค่อยเข้าใจ แต่ถ้าบอกว่าไปในทิศทางความยั่งยืน ชาวบ้านจะเข้าใจดีกว่า แต่ต่อมาใช้คำว่าเรามีความพร้อมมากขึ้น เรื่องการปรับตัวจึงเข้าใจได้มากขึ้น โดยพูดถึงว่าหากเกิดปัญหา เราจะอยู่อย่างไร เมื่อเริ่มพูดถึงอุณหภูมิสูงขึ้น อากาศร้อนขึ้น ชาวบ้านเริ่มเห็นเริ่มเข้าใจ และเมื่อชาวบ้านได้รับผลกระทบจากสภาพอากาศเช่นนี้น้อยลง ชาวบ้านเริ่มเข้าใจและเห็นความสำคัญของการเตรียมตัว และการปรับตัว ประกอบกับหากมีทางเลือกที่ชัดเจนให้ชาวบ้านเรื่องการปรับตัวจะง่ายขึ้น

จิตวิทยาสื่อสารกระตุ้นให้เกิดการปรับตัว คือ ยกย่องว่า สิ่งที่ชาวบ้านรู้คือสิ่งที่ดีแล้ว แล้วเอาความรู้ในเชิงวิชาการเข้าไปเสริม เช่น บอกชาวบ้านว่าสิ่งที่ทำอยู่ ดีอยู่แล้ว และบอกว่าดียังไง ทุกอย่างมีคำตอบ ต้องฟังให้มาก ยอมรับเขาอย่างจริงจังก่อนแล้วหาชุดความรู้มาอธิบาย

3) การอธิบายคำว่า “ความเสี่ยง”

คำว่า ความเปราะบาง เมื่อเราทำกินไปเรื่อย ๆ เรายิ่งจนลง แสดงว่าเราอ่อนแอ พอเราเริ่มอ่อนแอ เราก็จะเปราะบางต่อผลกระทบรอบข้าง

ปัญหาที่ชาวบ้านคาดการณ์ไม่ได้ เป็นความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เราก็จะมาระดมความคิดเห็นว่าจะมีทางเลือก ทางออกอย่างไร เช่น ในช่วงหลัง ทำนาแล้วคาดการณ์ไม่ค่อยได้ว่า ช่วงไหนฝนจะหยุดตก ก็กลายเป็นความเสี่ยง

4) การอธิบายคำว่า “ความเปราะบาง”

เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ชาวบ้านเคยประสบมาก่อน เช่น โครงการนำร่องบ้านมดตะนอยฯ ซึ่งชาวบ้านประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก ผู้ประสานงานอธิบายกับชาวบ้าน โดยเริ่มตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดร่วมกันว่า “หากเรายิ่งหาปู หาปลา กลับยังมีรายได้ลดลง ยิ่งเจอปัญหา ยิ่งยากจนมัย” เมื่อชาวบ้านเห็นพ้องด้วย จึงเชื่อมโยงสู่คำศัพท์ทางวิชาการว่า “เมื่อเราเริ่มอ่อนแอ ไม่มีภูมิคุ้มกันทางไม่สามารถจัดการตัวเองได้ แสดงว่า เรากำลังเปราะบาง”

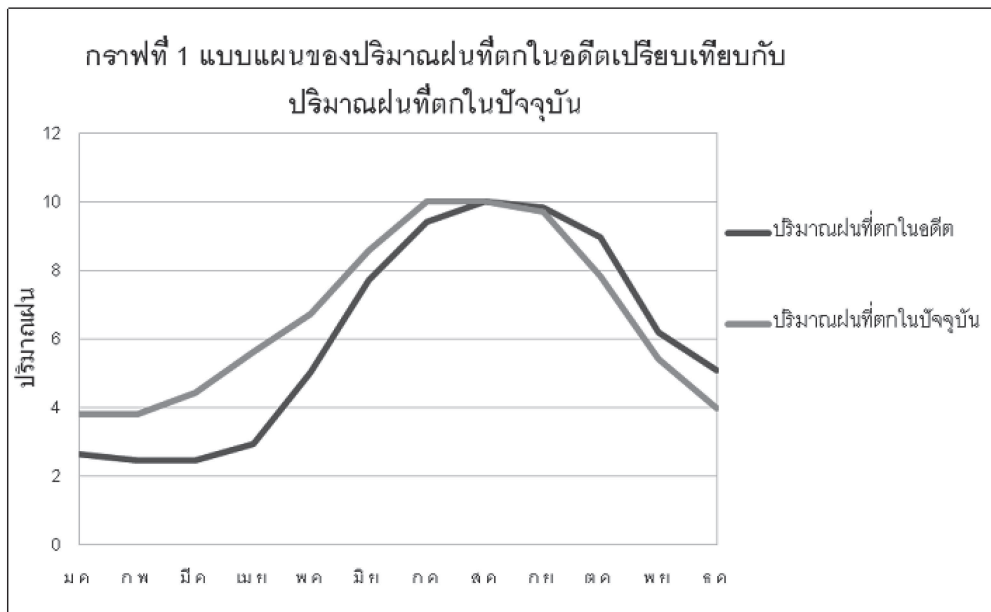
2.3 สื่อ/ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ในกระบวนการปรับตัว

จากกรณีศึกษาโครงการนำร่องการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากมูลนิธิสายใยแผ่นดินในฐานะที่มียุทธศาสตร์กลาง เป็นผู้กำหนดกรอบการดำเนินโครงการสนับสนุนการปรับตัวของโครงการนำร่องให้ครอบคลุมการสำรวจข้อมูลสภาพอากาศในอดีต สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปของชุมชนตามประสบการณ์การรับรู้ของคนในชุมชน (อากาศร้อน อากาศเย็น ปริมาณและลักษณะการตกของฝน กระแสลม) และการประเมินความเสี่ยงของชุมชนจากภัยภูมิอากาศ แต่ในส่วนของการออกแบบและดำเนินการทดลองการปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบริบทชุมชน

ลักษณะการใช้สื่อของแต่ละพื้นที่ มีความเหมือนและแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทชุมชน เช่น ทุนทางสังคม วิถีอาชีพและประเด็นการปรับตัว โดยมีรูปแบบการใช้สื่อโดยสรุป 3 รูปแบบ (ตาราง 2) คือ 1) สื่อที่สามารถใช้โดยลำพังได้หรือมีความเป็นสื่อที่สมบูรณ์ในตัวเอง คือ สื่อบุคคล ผู้เป็นแกนนำในชุมชน 2) สื่อเป็นเครื่องมือในกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วย สื่อในกิจกรรมเวทีชาวบ้าน (เช่น คลิป สไลด์ รูป ผลกระทบที่ชาวสวนในพื้นที่ได้รับ) สื่อในกิจกรรมทดลอง กิจกรรมเก็บรวบรวม ประมวล สื่อสารข้อมูลพยากรณ์อากาศ (เช่น กราฟเส้นเพื่อแสดงผลข้อมูลสภาพอากาศ (ภาพ 2) แบบบันทึกข้อมูลสภาพอากาศ (ภาพ 3) แบบบันทึกข้อมูล เครื่องวัดปริมาณน้ำฝน เครื่องมือสื่อสารข้อมูลพยากรณ์อากาศ) สื่อในกิจกรรมการสำรวจ (แบบบันทึกการสำรวจ แบบสอบถามข้อมูล) สื่อในกิจกรรมการอบรม (เช่น วิทยุสื่อสาร เครื่องระวังป้องกันภัยดินถล่ม สไลด์) และ 3) ช่องทางการสื่อสารโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เวทีพูดคุยกับชุมชน เวทีคืนข้อมูลชุมชน การประชุมชาวบ้าน การอบรม/กิจกรรมเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ การทดลองเพาะปลูก/ทำนา กิจกรรมการสำรวจพืช/ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ แบบสำรวจและแบบบันทึก

ข้อมูลต่าง ๆ ควรมีการออกแบบให้สอดคล้องกับประเด็นการปรับตัว และระดับความรู้ของคนในชุมชน พร้อมทั้งควรอธิบาย ทำความเข้าใจร่วมกันให้ชัดเจนเกี่ยวกับความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการสำรวจและบันทึกข้อมูล ตลอดจนคืนข้อมูลที่ประมวลได้ให้กับคนในชุมชนได้รับทราบ เพื่อสู่การวางแผนการปรับตัวร่วมกันอย่างมีทิศทางและสอดคล้องกับสภาพอากาศ ผลกระทบและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ ในการใช้สื่อแต่ละประเภทควรคำนึงถึงโอกาสในการเลือกใช้ ข้อจำกัด และข้อควรระวังดังข้อมูลสรุปในตาราง 3

อย่างไรก็ตาม การสร้างเครื่องมือ (สื่อ) เพื่อการเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเห็นของชาวบ้านต่อสภาพภูมิอากาศและการปรับตัว ต้องเป็นเครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน ต้องสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของข้อมูลร่วมกัน และเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการนำเครื่องมือนี้ไปใช้ เช่น การทำแผนที่เสี่ยงชุมชนในเรื่องน้ำท่วมเมื่อชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์และได้มีการแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือกัน ทุกคนจะกระตือรือร้นและสนใจเพราะอยากรู้ว่าพื้นที่ตนเองจะเสี่ยงต่อน้ำท่วมหรือไม่ ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการใช้ประโยชน์เครื่องมือดังกล่าว ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม ดังนั้น ในการพัฒนาเครื่องมือเพื่อสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาโลกร้อนและการปรับตัวของชุมชนจะต้องโยนให้เป็นเรื่องใกล้ตัวชาวบ้านหรือโยนเข้าสู่ปัญหาจริงที่ชุมชนกำลังได้รับความเดือดร้อนหรือตระหนักให้ได้ โดยเครื่องมือนี้จะต้องช่วยชาวบ้านหาคำตอบหรือหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ทั้งในแง่การให้ข้อมูล ปัญหาและผลกระทบที่สำคัญ การระดมความเห็นในการหาทางออกร่วมกันหรือแง่คิดในการแก้ไขปัญหาที่ชาวบ้านคิดว่า สามารถทำได้ รวมถึงข้อเสนอต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ภาพ 2 กราฟเส้นเพื่อแสดงผลข้อมูลสภาพอากาศที่ประมวลได้จากคนในชุมชน

แบบบันทึกข้อมูลสภาพอากาศ

ผู้ทำการบิน.....วันที่.....เดือน.....2554 หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดพังงา

	วันที่ 1			วันที่ 2			วันที่ 3			วันที่ 4			วันที่ 5			วันที่ 6			วันที่ 7		
	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.	06.00-12.00 น.	12.00-18.00 น.	18.00-06.00 น.
หึ่งฟ้าโปร่ง																					
มีเมฆบางส่วน																					
มีเมฆมาก																					
แดดร้อน																					
ฝนเล็กน้อย																					
ฝนฟ้าคะนอง																					
คลื่นสูง 1-2 เมตร																					
คลื่นสูงกว่า 2 เมตร																					
อากาศเย็น																					
อากาศหนาว																					
อากาศหนาวจัด																					

ภาพ 3 ตัวอย่างแบบบันทึกข้อมูลสภาพอากาศ (ปรับให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนในแต่ละโครงการนำร่อง)

การใช้สื่อ โครงการ		สื่อที่ใช้ได้โดยลำพัง	สื่อเป็นเครื่องมือในกิจกรรมต่าง ๆ	ช่องทางสื่อสาร โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ
1. สำนัสนุมข้อมูล พยากรณ์ภูมิอากาศฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมเก็บรวบรวม ประมวล สื่อบรรณภูมิอากาศ อากาศชุมชน: กราฟเส้นแสดงข้อมูลสภาพอากาศ แบบสอบถาม ข้อมูลพยากรณ์อากาศ แบบบันทึกปริมาณน้ำฝน เครื่องวัด ปริมาณน้ำฝน เครื่องมือสื่อสารข้อมูลพยากรณ์อากาศ (โทรศัพท์มือถือ ป้ายประกาศ วิทยุชุมชน)	การพูดคุยกับชุมชน เวทีต้น ข้อมูลชุมชน	การอบรม (วิธีสังเกต การใช้อุปกรณ์ เก็บข้อมูลสภาพอากาศและปริมาณ น้ำฝน และบันทึกปริมาณน้ำฝน) พยากรณ์อากาศ
2. นำร่องด้าน การเกษตรในการ ปรับตัวฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลสภาพอากาศ และประสบการณ์การปรับตัว และทำแผนที่ความเสี่ยงของ ชุมชน: คลิป สไลด์ รูปผลกระทบที่ชาวสวนในพื้นที่ได้รับ เพื่อ กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน/ระดมความคิดวางแผนทาง การปรับตัว และสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับวิธีการปรับตัว	การประชุมแกนนำ เกษตรกร เวทีชาวบ้าน เวทีต้นข้อมูลชุมชน	
3. ทดลองทำนา หยอดฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)		การประชุมชาวบ้าน	กิจกรรมเรียนรู้วิธีทำนา: ค่ายเยาวชน โรงเรียนเกษตรอินทรีย์
4. พัฒนาการปลูกข้าว พื้นบ้านฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมทดลองเพาะปลูกข้าว: แบบบันทึกข้อมูล หลังการเพาะปลูก	การพูดคุยกับชุมชน เวทีต้น ข้อมูลชุมชน	การทดลองเพาะปลูก
5. ส่งเสริมการปรับตัว กลุ่มองค์กรชาวบ้านฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมทดลองเพาะปลูกข้าว: แบบบันทึกข้อมูลหลัง การเพาะปลูก	การพูดคุยกับชุมชน เวทีต้น ข้อมูลชุมชน	การทดลองเพาะปลูก
6. ทางเลือกพืชอาหาร แบ่งฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมการสำรวจพืชอาหารแบ่งสำหรับพื้นที่เกษตรกรรม: แบบบันทึกการสำรวจจำแนก แบบบันทึกการสัมภาษณ์	การพูดคุยกับชุมชน เวทีต้น ข้อมูลชุมชน	กิจกรรมการสำรวจ พืชอาหารแบ่งสำหรับ พื้นที่เกษตรกรรม
7. คลังอาหารสำรอง ในชุมชนฯ	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมการสำรวจและทดลองปลูกพืช: แบบบันทึก การสำรวจ แบบบันทึกข้อมูลหลังการเพาะปลูก	การประชุมชาวบ้าน	- การสำรวจข้อมูล ที่เกี่ยวข้อง - การทดลองปลูกพืช

ตาราง 2 (ต่อ)

โครงการ	สื่อที่ใช้โดยลำพัง	สื่อเป็นเครื่องมือในกิจกรรมต่าง ๆ	ช่องทางสื่อสาร โดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ
8. ปรับตัวพร้อมรับ การเปลี่ยนแปลงๆ	สื่อบุคคล (แกนนำชาวประมง)	สื่อในกิจกรรมการอบรม: วิทยุสื่อสาร วิทยุเคลื่อนที่ซีบี โทรศัพท์มือถือ แบบบันทึกข้อมูลสภาพอากาศ	การอบรมเฝ้าระวังสภาพภูมิอากาศ และเตือนภัยทางทะเล
9. พัฒนาการเรียนรู้ เพื่อการปรับตัว	สื่อบุคคล (แกนนำเกษตรกร)	สื่อในกิจกรรมการอบรม: เครื่องช่วยป้องกันภัยดินถล่ม	- การอบรมการใช้เครื่องมือเตือนภัย - กิจกรรมงานเตือนภัยพิบัติดินถล่ม
10. สนับสนุน เมืองในการรับมือ	สื่อบุคคล (ผู้นำชุมชน)	สื่อในกิจกรรมการอบรม: คลิป สไลด์	การอบรมเสริมความรู้ สทนพแลเปลี่ยนเรียนรู้

ตาราง 3 สรุปโอกาสในการใช้สื่อ ข้อจำกัด และข้อควรระวังในการใช้สื่อในกระบวนการปรับตัว

สื่อ	การบรรยาย	การศึกษาดูงาน	การพูดคุยแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	การดูแลช่วยเหลือ	การสาธิต	การระดมสมอง	กรณีศึกษา
โอกาส	- นำเสนอเนื้อหาสั้น ๆ หรือแนวคิด - กระตุ้นให้เกิดความ สนใจ - สรุปเนื้อหาการ เรียนรู้	- มีรูปแบบที่เป็น จริงให้เห็นและสัมผัส ได้	- กลุ่มมีความสนใจเรื่อง นั้นเป็นพิเศษ ต้องการ เรียนรู้ - ต้องการให้ผู้เข้าร่วม ได้เรียนรู้ และสรุปเรื่อง นั้น	- ผู้เข้าร่วมได้รับรู้ ประสบการณ์ ความเห็นที่แตกต่าง หลากหลายจาก ผู้เข้าร่วม - มีโอกาสได้ร่วมพูดคุย และแลกเปลี่ยน มากกว่ากิจกรรมอื่น ๆ - ลงลึกในเรื่องหนึ่งได้ โดยเฉพาะ - ใช้เวลาไม่มาก ไม่ต้อง ใช้อุปกรณ์มาก	- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม เข้าใจขั้นตอนปฏิบัติ ชัดเจน - มีความมั่นใจ ยาก ที่จะทดลองปฏิบัติ ด้วยตนเองมากขึ้น	- ได้รับทราบประเด็นความ คิดเห็นของผู้เข้าร่วม - ได้ความหลากหลายของ แนวคิดและประเด็น - กระตุ้นการมีส่วนร่วมของ ผู้เข้าร่วมได้ดี - ได้รับทราบลำดับ ความสำคัญของประเด็นต่าง ๆ สำหรับการวางแผนจัด กิจกรรมการเรียนรู้หรืออื่น ๆ	- ได้เรียนรู้ประสบการณ์จริง - เรียนรู้การประยุกต์ใช้ หลักการ ทฤษฎี แนวคิด พื้นฐาน - เรียนรู้ทางเลือกอื่น ๆ ใน การจัดการปัญหา
ข้อจำกัด	- ผู้เข้าร่วมไม่มีส่วน ร่วมมากนัก	- ใช้ได้ผลในการ กระตุ้นความสนใจ	- ผู้เข้าร่วมมีความ สนใจที่จะเรียนรู้ในเรื่อง	- ผู้เรียนรู้เนื้อหา หรือ ประสบการณ์ที่แตกต่าง	- ใช้เวลาเตรียมตัว โดยเฉพาะการจัดหา	- ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม อยู่ในกรอบของคำถามที่ตั้งขึ้น	- ผู้เข้าร่วมมีความรู้ในเชิง หลักการ ทฤษฎี แนวคิด

ตาราง 3 (ต่อ)

สื่อ การใช้สื่อ	การบรรยาย	การศึกษาดูงาน	การพูดคุยแลกเปลี่ยน ประสบการณ์	การคุยกลุ่มย่อย	การสาธิต	การระดมสมอง	กรณีศึกษา
	- ใช้กันน้อยมาก ๆ ไม่ได้ เพราะความสนใจของผู้เข้าร่วมที่เป็นชาวบ้าน ในการฟังบรรยายจะมีเพียงระยะสั้น	- หรือเป็นรางวัลให้กับ (ผู้นำ) ชาวบ้าน/เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จมากกว่า - จำกัดจำนวนผู้เข้าร่วม ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ	- เดียวกัน - ใช้เวลามาก - ได้เนื้อหาเพียงเรื่องเดียว - ถ้าผู้เข้าร่วมมีประสบการณ์หรือความคิดเห็นที่แตกต่าง อาจควบคุมประเด็นได้ยาก หรือไม่สามารถหาข้อสรุปได้	- ต้องจัดเตรียมสถานที่ไว้ ให้เพียงพอกับผู้เข้าร่วมในการแบ่งกลุ่มย่อย - ควรมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อย กระตุ้นการพูดคุย ควบคุมประเด็น และสิ่งกีดขวาง	- ผู้จัดกระบวนการควรทดลองปฏิบัติด้วยตนเองก่อน	- ช่วยให้ได้รับทราบเฉพาะความคิดเห็น แต่ไม่ได้เรียนรู้ข้อมูลหรือประสบการณ์อื่นๆ - ใช้ได้เฉพาะกับกลุ่มที่มีไม่มากนัก - เหมาะสำหรับเนื้อหาบางเรื่องเท่านั้น	- พื้นฐานอยู่บ้าง - กรณีศึกษามีบริบทเฉพาะ ผู้เข้าร่วมควรรับทราบข้อจำกัด เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ภายในบริบทอื่น - การจัดทำข้อมูล ต้องใช้ความรู้และทักษะในการเก็บข้อมูลและเขียนให้กระชับได้ใจความ
ข้อควรระวัง	- ใช้เฉพาะเมื่อวิธีการอื่นไม่เหมาะสม - ไม่ควรนานเกิน 20 นาที - เริ่มต้นเปิดประเด็นที่น่าสนใจ มีเนื้อหาแน่น สรุบดี - ประเด็นสั้น ชัดเจน - แจกเอกสารประกอบบรรยาย - ระวังทำทางอวกาศบริเวณบรรยาย	- ผู้เข้าร่วมไม่ควรมากเกินไป (ไม่เกิน 20 คน) - ผู้จัดการศึกษาดูงานต้องเตรียมพร้อมทั้งด้าน logistics และประเด็นเนื้อหา (คำถามนำ) - จัดประเด็นสำคัญเพื่อสรุปประเด็นเนื้อหา	- ผู้เข้าร่วมบางส่วนควรมีประสบการณ์หรือความรู้ในเรื่องนั้น - อย่างจริงจัง ที่สามารถนำเสนอและแลกเปลี่ยนกันอย่างจริงจัง - ผู้เข้าร่วมบางคนอาจไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในกลุ่มใหญ่	- ต้องจัดเตรียมสถานที่ไว้ ให้เพียงพอกับผู้เข้าร่วมในการแบ่งกลุ่มย่อย - ควรมีพี่เลี้ยงประจำกลุ่มย่อย กระตุ้นการพูดคุย ควบคุมประเด็น และสิ่งกีดขวาง	- การตั้งคำถามที่กระชับจะช่วยให้เกิดการระดมสมองในประเด็นที่ต้องการได้ง่าย - นอกจากการเขียนคำถามขึ้นกระดานหรือแจกเป็นกระดาษ ควรอธิบายให้เข้าใจชัดเจน และกระตุ้นให้เปิดกว้างในการคิด - ควรมีเวลาให้คิดพิจารณา คำถามอย่างเพียงพอ แต่ไม่ปล่อยเวลาจนเย็นย่ำ - ผู้จัดกระบวนการต้องมีการทบทวนการจับประเด็น ไม่ละเอียด หรือตัดความคิดเห็นที่ผู้เข้าร่วมนำเสนอ	- ต้องจัดเตรียมกรณีศึกษาที่มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นที่จะใช้ในการเรียนรู้ล่วงหน้า - ผู้นำเสนอกรณีศึกษาควรเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในกรณีศึกษานั้นจริงๆ และเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่จะใช้ในกรณีนั้น	

2.4 ผู้รับสารในกระบวนการปรับตัว

ในกระบวนการสื่อสารการปรับตัวควรเป็นกระบวนการปรึกษาหารือ อภิปรายเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันถึงความเสี่ยง วัตถุประสงค์การปรับตัว และแนวทางดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงทางเลือกการปรับตัว ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เน้นการปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องกลุ่มเล็ก กำหนดกรอบและสื่อสารเนื้อหาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ใช้รูปแบบการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย จูงใจและรักษาความตั้งใจของกลุ่มผู้รับสาร (เช่น ใช้ความประหลาดใจ ความแปลกใหม่ เรื่องเล่า นอกเหนือจากชีวิตประจำวัน) ใช้กลุ่มและเครือข่ายที่มีอยู่ แลกเปลี่ยนเรื่องราวการปรับตัวที่ประสบความสำเร็จ โดยมีหลักฐานที่พิสูจน์ให้เห็นผลของความสำเร็จ รวมถึงประเมินกิจกรรมการสื่อสารเพื่อทบทวน เรียนรู้และพัฒนาการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.5 เทคนิคการสื่อสารความเสี่ยงเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ผู้สื่อสารความเสี่ยงควรมีทักษะการสื่อสาร เช่น ความรู้เกี่ยวกับผู้ฟังและทักษะการฟัง การใช้เครื่องมือ/นำเสนอข้อมูลที่เห็นภาพ และการเลือกสถานที่ เริ่มต้นสื่อสารด้วยการเรียนรู้ทางสังคมและประสบการณ์ตรง ซึ่งสำคัญกว่าความรู้วิทยาศาสตร์ด้านภูมิอากาศ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในความเสี่ยงและจำเป็นต้องลงมือปฏิบัติ นักสื่อสารควรส่งข้อมูลด้วยความระมัดระวัง ชัดเจนและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระมัดระวังถึงความตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและรวดเร็ว และหลีกเลี่ยงการนำเสนอข้อมูลที่จะทำให้เกิดลักษณะของข่าวลือและการคาดเดา อีกทั้งเพื่อสร้างความตระหนักต่อความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน ควรเน้นสื่อสารเกี่ยวกับความสูญเสียจากภัยพิบัติที่คนในชุมชนได้รับและความรู้สึกจากการได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งช่วยให้เกิดการทบทวนเหตุการณ์ที่เผชิญมาด้วยกัน ยิ่งทำให้รับรู้ถึงผลกระทบ เห็นถึงความเสี่ยงมากเพียงใด ยิ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วม ทำให้รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ต้องเอาใจใส่และช่วยกัน

ตระหนักถึงความสำคัญและการวางแนวทางการปรับตัวของชุมชนร่วมกัน โดยมีผู้เกี่ยวข้อง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งต้องการการสื่อสารความเสี่ยงคือ คนในชุมชน องค์กรในระดับชุมชน (ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ) หน่วยงานภาครัฐ (ทั้งระดับท้องถิ่น ประเทศ และภูมิภาค) หน่วยงานภาคเอกชน และสื่อมวลชน

นอกจากนี้ ในการวิเคราะห์ความเสี่ยงของชุมชน ซึ่งนอกจากการศึกษาข้อมูลบริบทของชุมชน และสำรวจภาคสนามร่วมกันแล้ว ยังสามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมได้จากการใช้แบบสอบถาม และ/หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชน โดยมีกระบวนการสื่อสารที่ควรพิจารณาในการสอบถามและจัดการประชุม ดังนี้

1) ควรมีตัวแทนชุมชนอย่างน้อย 10-15 คน ต่อชุมชนเข้าร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ขณะเดียวกัน ไม่ควรมีผู้เข้าร่วมเกินกว่า 50 คน เพราะจะทำให้ไม่สามารถระดมความคิดเห็นและจัดการแลกเปลี่ยนได้อย่างทั่วถึง

2) ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมการประชุมความเสี่ยง ควรจะคัดเลือกจากคนที่อยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน เห็นความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ สภาพพื้นที่ และการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต มีความหลากหลาย ทั้งผู้ชายและผู้หญิง หลายสาขาอาชีพ รวมทั้งผลกระทบจากความเสี่ยงของคนในแต่ละระดับอาชีพและรายได้

3) ใช้คำถามนำในลักษณะปลายเปิด โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในวงกว้าง เช่น เกี่ยวกับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม-ปัจจุบัน สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของการผลิต สภาพป่าชุมชนและความอุดมสมบูรณ์

4) เมื่อได้ประเด็นแล้ว จึงตั้งคำถามในกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติม เช่น ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

5) ประเมินความเสี่ยงร่วมกัน ทั้งที่เป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นแล้วและความเสี่ยงที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต ครอบคลุมทั้งด้านการผลิต สภาพแวดล้อม และสุขภาพอนามัย

ในการสรุปการประเมินความเสี่ยงของชุมชนจากภัยภูมิอากาศ ประเด็นสำคัญ (หรือเนื้อหาในการสื่อสาร) ที่ผู้จัดกระบวนการควรรวบรวมข้อมูลได้

คือ 1) อะไรคือความเสี่ยงในพื้นที่หรือของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับความผันผวน หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2) โอกาสที่ความเสี่ยงนั้นจะเกิดขึ้นมีมากน้อยเพียงใด 3) ความเสี่ยงดังกล่าว ถ้าเกิดขึ้นจะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และ 4) ถ้าความเสี่ยงนั้นเกิดขึ้น คาดว่าจะเกิดผลกระทบรุนแรงมากแค่ไหน กระทบกับใคร และกระจายวงกว้างออกไปขนาดไหน

ในกระบวนการสื่อสารความเสี่ยง ควรบูรณาการการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาและทดลองใช้สื่อผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ช่วยให้มีความรู้ลึกซึ้งของความเป็นเจ้าของประเด็นที่สื่อสาร และความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้มีข้อมูล/เนื้อหาสำคัญในการสื่อสารความเสี่ยงคือ เป็นข้อมูล/เนื้อหาเชิงบวก ถูกต้องเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่น ข้อมูลพยากรณ์อากาศและสภาพอากาศในอนาคต เพื่อการจัดการด้านการเกษตรในระยะยาว การเน้นเป้าหมายและข้อมูลสำคัญที่จะสื่อสาร (ทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาพ ซึ่งควรง่าย ตรงไปตรงมามีความเป็นจริง และมีการออกแบบก่อนที่จะขอความคิดเห็นจากสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤติ) ความถูกต้องของข้อมูลสื่อสารในช่วงเวลาที่เหมาะสม ข้อมูลที่จะสื่อสารควรเน้นไปที่ประเด็นซึ่งต้องการให้เข้าใจอย่างชัดเจน มีการเผยแพร่ซ้ำด้วยลักษณะข้อความที่หลากหลาย และใช้ข้อความแบบเน้นคำ (Word-for-Word Messages) ในกรณีที่ต้องตอบคำถาม

นอกจากนี้ ในการสื่อสารการปรับตัวยังจำเป็นต้องสื่อสารผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีแนวทางการสื่อสารผลกระทบ คือ

- แปลความหมายของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และแสดงให้เห็นว่าการปรับตัวแบบใดเป็นสิ่งจำเป็น
- เชื่อมโยงผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับประสบการณ์ความเสี่ยงของคนในชุมชน
- เชื่อมโยงกับผลกระทบที่ควรได้รับการจัดการในระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพผลกระทบชัดเจนขึ้น
- ปรากฏการณ์สภาพอากาศรุนแรงเป็นโอกาสในการเชื่อมโยงกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จุดประเด็นให้เกิดการอภิปรายถึงการ

เตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ในอนาคต และเน้นประโยชน์ของการปรับตัว

- ชูประเด็นประโยชน์ด้านสุขภาพจากการปรับตัวต่อความเสี่ยง

- สื่อที่ใช้เพื่อสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับภูมิอากาศมีหลายประเภท เช่น การพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบทางการ การอภิปรายด้วยวาจา เพาเวอร์พอยท์ โบรชัวร์ นิตยสาร โดยสื่อกิจกรรมเป็นสื่อที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ การใช้แผนภูมิ/แผนภาพ (Chart) ควรมีความใหญ่ สังเกตเห็นได้ง่าย ติดตั้งไว้อย่างถาวรและมีรูปภาพประกอบ การประชุมเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพ หากผู้เกี่ยวข้องได้รับการแจ้งเกี่ยวกับกำหนดการประชุมไว้ล่วงหน้า และดำเนินการตามกำหนดการนั้น รวมถึงผู้เกี่ยวข้องควรเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารความเสี่ยง

สำหรับวิธีการสื่อสารแนวทางหรือทางเลือกการปรับตัวโดยสรุปคือ

- ชัดเจน ปฏิบัติได้เอง โดยง่าย เห็นระยะเวลาดำเนินการท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
- เชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่น ค่านิยมและมาตรฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคม โดยควรปรับใช้กับทั้งรูปแบบการสื่อสารและเนื้อหาที่จะสื่อสาร
- เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชน วิถีปฏิบัติและค่านิยมทางสังคม เช่น โยงเรื่องการปรับตัวกับค่านิยมของกลุ่มเป้าหมายผู้รับสารเรื่องความยั่งยืน ความรับผิดชอบต่อสังคม และการป้องกัน
- เน้นวัตถุประสงค์และผลลัพธ์จากมาตรการเฉพาะสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างความรู้สึกร่วมในการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการ
- สื่อสารต้นทุนและการลดต้นทุนจากการปรับตัวในอนาคต
- เชื่อมโยงกับการวางแผนเพื่อการตัดสินใจหรือให้เกิดการรับผิดชอบโดยตรงและเกี่ยวกับการจัดการความไม่แน่นอน
- กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกปลอดภัยจากการปฏิบัติตามมาตรการการปรับตัว
- เลี่ยงการอธิบายเกินจริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จนทำให้เกิดความกังวลมากเกินไปเนื่องจากอาจทำให้เกิดความมั่นใจได้

2.6 เทคนิคการสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอน ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

- ความไม่แน่นอน ควรได้รับการสื่อสารอย่างโปร่งใสและต่อเนื่อง บนฐานของข้อมูลและแนวปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์ สื่อสารในลักษณะของความน่าจะเป็นมากกว่าความไม่แน่นอน สามารถใช้คำอธิบายและตัวเลขเพื่อสื่อสารความไม่แน่นอน ใช้คำอธิบายว่าน่าจะ/อาจจะ/เป็นไปได้ที่จะ ตามด้วยคำขยายบอกระดับความเป็นไปได้ และควรนำเสนอตัวเลขเป็นค่าร้อยละ (%) หรือระดับที่หลากหลายนอกจากผลการศึกษาที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ รวมถึงปรับช่วงของตัวเลขที่นำเสนอให้สอดคล้องกับความไม่แน่นอนของสถานการณ์ที่อธิบาย

- อธิบายสถานการณ์ความไม่แน่นอนให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยประเด็นที่ยังคลุมเครือควรใช้การอธิบายในลักษณะของความน่าจะเป็นที่จะเกิดหรือไม่เกิดขึ้น พร้อมระบุแหล่งของความไม่แน่นอนเน้นสถานการณ์สำคัญ อธิบายธรรมชาติและระดับความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น

- อธิบายและทำให้เห็นภาพความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้วยแนวทางที่เข้าใจได้ง่ายและสามารถนำไปปรับใช้ได้ว่าเป็นรูปธรรมในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ทั้งยังช่วยให้เกิดความตระหนักถึงการมองภาพอนาคตด้วย

- สื่อในการสื่อสารข้อมูลที่ยังไม่แน่นอน เช่น เทคนิคการมองภาพอนาคต การใช้เกมส์จำลองสถานการณ์

2.7 เทคนิคการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ใช้วิธีการสื่อสารแบบสุนทรียสนทนาเป็นการสื่อสารสองทางเพื่อสำรวจและเสริมพลัง กระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และใช้การสะท้อนบทเรียนหลังจากการปฏิบัติและปรับปรุงให้ดีขึ้น ซึ่งผลที่ได้หลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมคือ ความเชื่อมโยงของความตระหนักและข้อตกลงการปฏิบัติ โดยคนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนได้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากน้อยที่สุดไปถึงมากที่สุด (Kasemsap, Panichakarn and Bilmanoch, 2012, pp. 57-61) ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้สื่อสาร ต้องขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิที่ตนพึงรู้ สิทธิในการบอกเล่าข้อมูล

ข่าวสารของตนต่อสาธารณะ และสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วมแสดง การมีส่วนร่วมในระดับนี้สามารถแบ่งได้ตามขั้นตอนการผลิตสื่อ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการผลิต (เลือกประเด็น เลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ และรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้) ขั้นตอนการผลิต (ลงมือผลิต) และขั้นหลังการผลิต (ตัดต่อ อัดเสียงประกอบ เพิ่มเติมด้านเทคนิค หลังจากถ่ายทำเสร็จแล้ว) 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายในการสื่อสารชุมชน เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปและอภิปรายผล (Conclusion and Discussion)

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความพยายามและความร่วมมือจากทุกฝ่าย (Roberts, 2008, p. 532) การสื่อสารเป็นเครื่องมือช่วยเสริมสร้างความตระหนัก รู้และการปรับตัวของประชาชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแผนและนโยบาย เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมถึงแนวทางการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยหลักการทางจิตวิทยาการสื่อสารสิ่งแวดล้อมตามโมเดล K-A-P (Knowledge-Attitude-Practice) เพื่อทำความเข้าใจเรื่องพฤติกรรมสิ่งแวดล้อม เชื่อว่า ความรู้สามารถกระตุ้นให้เกิดความตระหนักหรือเกิดจิตสำนึก และเกิดพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมได้ในที่สุด (Prompitak, 2015, p. 25) ดังนั้น พฤติกรรมสิ่งแวดล้อม รวมถึงการปรับตัวของประชาชนต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสิ่งเร้าภายในและภายนอกของพวกเรา

การเลือกใช้สื่อ/ช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร จะช่วยเสริมสร้างความมั่นใจได้ว่าข้อมูลที่ส่งจะไปถึงผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Chokriensukchai, 2016, p. 140) สื่อมีอิทธิพลต่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับปัจเจกชน เนื่องจากสื่อสามารถถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือเสมือนจริงได้ ย่อมมีผล

ต่อความคิด ความรู้สึกของบุคคล อันจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้ การใช้สื่อบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือในกลุ่มผู้รับสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปิดรับข้อมูลความรู้ และโน้มน้าวให้เกิดการปรับตัวตามและผู้ส่งสารแนะนำ ขณะเดียวกันการคัดเลือกสารก็มีความสำคัญ ซึ่งนักสื่อสารและนักจัดการสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในการคัดเลือกสารที่ต้องการสื่อออกไปยังสาธารณะและการวางแผนการใช้สื่อเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยควรพัฒนาเนื้อหาการสื่อสารให้เห็นเป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย เชื่อมโยงเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ เน้นผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อคนท้องถิ่นและในอนาคตอันใกล้ แสดงให้เห็นว่าการกระทำแต่ละอย่างสามารถสร้างความแตกต่างในการลดผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ รวมถึงนำเสนอให้เห็นถึงต้นทุนและทางเลือกการปรับตัวเป็นขั้นตอนชัดเจน เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติตามหรือปรับใช้แนวทางการปรับตัวต่อไป ดังที่ Wirth, Prutsch and Grothmann (2014, p. 37) และ Glass, et al. (2015, p. 59) ให้ข้อเสนอแนะทางการสื่อสารเพื่อการปรับตัวไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

(Suggestions for Future Research)

1) การวิจัยนี้เน้นเฉพาะการสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Communicating Climate Adaptation) การศึกษาวิจัยในอนาคตควรศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Communicating Climate Mitigation) ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งของการเตรียมพร้อม

บรรณานุกรม (Bibliography)

- Berlo, D. K. (1970). *The process of communication: An introduction to theory and practice*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Chokriensukchai, K. (2016). Information exposure and the need of activities which associated with the Thai Cultural Universals of the Laos. *Journal of Business, Economics and Communications*, 11(1), 138-150.

รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อค้นหากลยุทธ์การสื่อสารว่าควรมีลักษณะอย่างไรบ้าง มีปัจจัยใดที่ส่งผลกระทบต่อกลยุทธ์การสื่อสารนั้นบ้าง รวมถึงความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญต่อเรื่องการปรับตัวและการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก จะช่วยสนับสนุนการสื่อสารเพื่อการปรับตัวและการสื่อสารเพื่อลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้หรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

2) ควรศึกษาบทบาทของการสื่อสารเพื่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ที่ประสบภัยแล้งและน้ำท่วมซ้ำซาก ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่คนไทยในหลายจังหวัดเผชิญเป็นประจำทุกปี เพื่อช่วยให้เข้าใจการกำหนดกรอบการสื่อสารเรื่องการปรับตัวและเกิดประโยชน์ในการนำไปใช้ได้จริง

3) ควรศึกษาปัจจัยที่มีส่วนกำหนดหรือส่งผลต่อการยอมรับการปรับตัวว่าประกอบด้วยปัจจัยอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนการสื่อสารการปรับตัวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Suggestions)

หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญกับเรื่องการปรับตัวและการสื่อสาร โดยกำหนดอยู่ในแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการของหน่วยงานอย่างต่อเนื่อง

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements)

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัยและบริการวิชาการ (Seed Grant) จากบัญชีเงินสนับสนุนการวิจัยและบริการวิชาการแก่สังคม ของคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปีงบประมาณ 2558

- Glass, E., Ballantyne, A. G., Neseta, T., Linner, B., Navarra, C., Johansson, J., et al. (2015). Facilitating climate change adaptation through communication: Insights from the development of a visualization tool. **Energy Research and Social Science**, 10, 57-61.
- Kasemsap, C., Panichakarn, M. and Bilmanoch, S. (2012). **Vulnerability, risk communication and adaptation of agriculture in water management on climate change: Case study Bangnampriao district, Chachoengsao province**. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF).
- Moser, S. C. (2014). Communicating adaptation to climate change: The art and science of public engagement when climate change comes home. **WIREs Climate Change**, 1(1), 1-22.
- Nisbet, M. C. (2009). Communicating climate change: Why frames matter for public engagement. **Environment**, 51(2), 12-23.
- Panyakul, V. (2013). **How to adapt to climate change: Lessons-learned from four partners and policy recommendations**. Bangkok: Oxfam.
- Promptak, P. (2015). **How people make a decision for environment?**. Bangkok: So Paiboon.
- Roberts, D. (2008). Thinking globally, acting locally—institutionalizing climate change at the local government level in Durban, South Africa. **Environment and Urbanization**, 20, 521-537.
- Sereenonchai, S. (2014). **Climate change communication: Communicating adaptation of local communities in Thailand**. Doctoral thesis, Ph.D., Institute of Communication Studies Communication University of China, Beijing, P.R.China.
- Tantrakarnapa, K. and Kliengchuay Wissanupong. (2015). Adaptation to climate change by local culture and tradition. **Journal of Liberal Arts Maejo University**, 3(1), 121-138.
- Wirth, V., Prutsch, A. and Grothmann, T. (2014). Communicating climate change adaptation. State of the art and lessons learned from ten OECD countries. **GAIA**, 23(1), 30-39.
- Young, C. (2014). **The problem solution framework: Process guidance for adaptation practitioners**. Retrieved December 11, 2016, from http://vises.org.au/documents/2015_Young_Problem_Solution_Framework.pdf